

ROMÁNIA ÉS A KÖZPONTI HATALMAK I. KÁROLY HALÁLÁIG

I. A VILÁGHÁBORÚT MEGELŐZŐ ÉVTIZEDEK

M IKOR E SOROK MEGJELENNEK — augusztus 3-án — Mhúsz esztendeje lesz, hogy Románia, akkor az osztrák-magyar monarchia szövetségese, a világháború küszöbén megtagadta szövetségesi kötelességét és semlegességbe burkolózott. Azóta sok mindent megtudtunk, hogy mi hogyan és miért történt, milyen politikai és erkölcsi indokok vezettek. Egy pár cikkben fogok ezekre visszaemlékezni, megállapítani tényeket annak a gazdag adathalmaznak alapján, ami azóta napvilágot látott s amit román oldalról — érthető okokból — senki sem dolgozott fel.

A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSEKOR Románia a hármas szövetség tagja volt, melyhez az orosz terjeszkedéstől való félelem csatolta. Egy tekintélyes román államférfiú még a kilencvenes évek elején írta volt: „Az orosz politikával szemben nem lehetünk engedékenyek, ott nincs helye kompromisszumnak: amíg mi vagyunk, addig Oroszország nem valósíthatja meg azt a tervet, amely kétszáz év óta fűti az orosz szíveket; ha pedig sikerül az oroszoknak, hogy megvalósítsák álmaikat, melyekben oly kitarással és bizakodóan élnek, akkor a román nép és a román állam nem lesz rövidesen egyéb, mint egy szép emlék.”¹ Az orosz-török háborúban Románia Oroszország oldalán küzdött: az orosz-román haderő főparancsnoka Károly román király volt, a grivicai erődöt román katona vette be, az orosz győzelem sok részben román segítség eredménye volt. De Oroszország még a háború előtt, 1877 telén megegyezett Ausztriával, hogy esetleges háborúik esetén hódításaikban korlátot fognak ismerni: a monarchia csak Boszniát és Hercegovinát, Oroszország Európában csak azokat a besszarábiai területeket fogja annektálni, melyek visszaállítják a cári birodalom 1856 előtti határait. Ennek az önmegtartóztató politikának az alapján a háború után Oroszország tényleg csak szövetségeseinek, Romániának három délbesszarábiai megyéjét követelte s a berlini kongresszuson Románia függetlenségét csak úgy nyerte el, hogy e területről lemondott. Az ország határa megint a „könnyekkel áztatott“ Pruth lett s a románok ismét láthatták, hogy országuk legnagyobb ellensége a Dardanellák felé törekvő orosz.

A berlini kongresszus izolált, barátok nélküli Romániát hagyott maga után s az új királyság külpolitikai tájékozódást kellett hogy

¹ *Take Ionescu: La politique étrangère de la Roumanie, 191.*

keressen. Két nagyhatalmi szomszédjának egyikével sem volt jó viszonyban: az osztrák-magyar monarchiához való viszonyát zavarta a Duna-kérdés és a folyton növekvő irredentizmus; Oroszországgal szemben nem mert irredenta politikát folytatni, de az országot léteiben fenyegette a cári uralom Konstantinápoly felé való törekvése. „Végre kell hogy hajtsuk a berlini szerződést“ — írta Carol fejedelem 1879-ben — „de a besszarábiai kérdés mély sebet ütött úgy az én, mint országom szívében s a seb nem fog hamar begyógyulni.“

A központi hatalmak hamar észrevették Románia tájékozatlan tapogatózását és készek voltak a jövő román külpolitikának utat nyitni.

Már 1880-ban levelet írt Carol fejedelemnek a német trónörökös és figyelmeztette, hogy tekintve az orosz kormány pánszláv munkáját, legjobb volna, ha „minél hamarabb létre jönne a Német Birodalom és Románia között az egyetértés“.

Egy hosszabb levélben körvonalazta Románia helyzetét a fejedelemnek Andrássy Gyula:

„Nézetem szerint“ — írta ugyanabban az évben — „Romániának úgy nemzeti, mint európai érdekből ugyanaz a hivatása, mint Ausztria-Magyarországnak: — hogy gátat képezzen Európa egy részének elszlávosításával szemben, különösen Keleten. Közös feladatuk, hogy megakadályozzák, hogy az északi és a délszláv elemek összefolyjanak. Ez iránytól való eltávolodás Ausztriát sok veszélynek, Romániát pusztulásnak tenné ki . . . S aztán folytatta: „Ami Romániát illeti, az én kevésbé irányadó véleményem szerint öneki csak akarnia kell, hogy megfelelő pillanatban harmadik legyen a szövetségben; csak illő formában ki kell jelentenie, hogy elhatározta, hogy abban az esetben, ha támadás éri, természetes támaszt a két birodalomnál (Ausztriánál és Németországnál) keres.“

Bismarck is így látta a dolgot, de Oroszország abban a pillanatban csendes lévén, nem tartotta opportunusnak, hogy Románia csatlakozásával irritálja Oroszországot. „Ha veszedelem fenyeget“, — írta Andrássynak — „a dolog folytatása úgyis magától fog jönni.“ A folytatás rövidesen megjött.

Az oroszok újra erősen dolgozni kezdtek a Balkánon, Bulgária befolyásuk alá került s Bismarck látta, hogy a három császár szövetsége nem tartható fenn; mikor tehát szóba került, hogy 1883 őszen Carol király Berlinbe és Bécsbe látogat, eljöttnek látta az időt, hogy Romániát és esetleg Szerbiát a hármasszövetségbe kapcsolja. A Ballplatzhoz fordult és a gondolat ott nem lévén új, kedvező fogadtatásra talált.

Ha a monarchia néha élesebb hangot kényszerült is használni Romániával szemben, — mondta Kálnoky Reuss hercegnek, a német nagykövetnek — másfelől mindig hangsúlyozta, hogy ha Bukarestben a legkisebb előzékenységre talál, kész a román királlyal bármely pillanatban bizalmasabb viszonyba lépni, amely — végre is — egy bekövetkező vihar esetén Ausztria-Magyarországnál kell hogy támaszt keressen. A román kormány ugyan még nem tett semmi lépést, de ő, Kálnoky, kész a terv megvalósításához kezét nyújtani.

Ilyen lévén a hangulat Bécsben, szeptember 7-én fogadta Bismarck Brätianut.

„Brätianu — beszélt el Bismarck találkozásukat — inkább szónokias, mint tárgyalási modorban tartott megbeszélés keretében

erősítette, hogy Románia Németországgal és az osztrák-magyar monarchiával karöltve akar haladni. Oroszországgal szemben való ellen-szenvének és aggodalmának csaknem erősebb formában adott kifejezést, semmint az előtte — mondta Bismarck — természetesnek és elhithetőnek hangzott volna és nem minden utalás nélkül a Dnyeszter-határra. Panaszolt az orosz ágensekre és azt állította, hogy a román irredenta Oroszország ellen irányul. Ellenben Ausztria részéről sokszor olyan elbánásban részesül Románia, ami egy nagy államtól jöve kétszeresen sérti egy kis állam érzékenységét.

Bismarck benyomása az volt, hogy Bratianu valamiféle védő-és dacsövetségre gondol, melynek eredményeképpen Románia területi nyereséghez juthat, visszanyerheti a Dnyeszter-határt, úgyhogy mikor Bismarck valamilyen orosz megegyezés lehetőségét is hangoztatta, aggodalmának adott kifejezést, hogy annak Románia áldozatául eshetik, úgyhogy Bismarck meg kellett hogy nyugtassa, hogy a nem-szláv román királyság megvédése osztrák-magyar, a Hohenzollern királyság fenntartása pedig német érdek.

A tárgyalás eredményeképpen Bratianu többször hangsúlyozta, hogy meggyőződése szerint Románia csak a monarchiára, illetve Németországra támaszkodva biztosíthatja függetlenségét, melyet viszont csak Oroszország fenyeget.¹

Bismarck Kálnokyhoz utasította Bratianut s közöttük a megegyezés rövidesen létrejött. A szerződésnek teljesen defenzív jellege volt, „pour sa nature essentiellement conservatrice et défensive“, mindkét szerződő felet Oroszország részéről jövő támadással szemben, és bár Bratianu szerette volna mindjárt a jutalmat, a Dnyeszter deltáját is kikötni, Kálnoky nem egyezett bele; egy esetleges győzelmes hadjárat eredményeinek megállapítását a jövőre bízták.

A végleges szerződés egy lényeges változással jött létre: Vilmos császár kívánságára kimaradt az egyenesen és egyedül Oroszországra való utalás mint támadó félre.

A szerződést 1883 október 30-án írta alá Bécsben Ausztria-Magyarország és ugyanaznap csatlakozott hozzá a Német Birodalom, öt év múlva, 1888 május 15-én Olaszország.

A MEGÁLLAPODÁS ÉRTÉKÉVEL a központi hatalmak az első pillanattól kezdve tisztában voltak. Hogy a szerződés által teremtett helyzet fennmaradásának van-e valami garanciája, — írta Reuss herceg Bismarcknak — az nagyon kétséges. „Kezesség ebben az esetben megbízhatóságot jelent, ezzel a tulajdonsággal pedig a románok nagyon kis mértékben rendelkeznek. Az uralkodó, még ha lesz is elég becsülete, hogy szavát tartsa, igen gyenge.“ „Mint Hohenzollem, — írta egy másik alkalommal a követ Bismarcknak — Vilmos császárral szemben meg fogja tartani szavát Carol király: de hogy lesz-e hasonló energiája ide (Bécs felé) lekötött szavát megtartani: az más kérdés.“ Bismarck is így fogta fel saját munkájának értékét.

A királyban bízott, de nem bízott a román pártokban és politikusokban. „Míg Carol uralkodik, — írta követjének Bécsbe — biztosak lehetünk, hogy ő ragaszkodni fog a szerződéshez. De hogy az ország franciabarát felforgató elemei a végén is nem lesznek-e erősebbek, mint az uralkodó, azt nem tudjuk.“

S a szerződés értékét, mikor már megcsinálta, Bismarck nemcsak az új partner megbízhatatlansága miatt nem becsülte sokra, hanem

¹ Die grosse Politik der europäischen Kabinette, III. 266—67. 1.

lassanként arra a meggyőződésre jutott, hogy a román szövetség anyagi szempontból is inkább terhet, mint segítséget jelent. „A román szerződésben — írta az olasz hozzájárulás idejében — inkább passzívaink, mint aktívaink gyarapodását látom.“

Ilyen hangulatok mellett foglalt helyet Románia a hármasszövetségben.¹

Ez ÉV (1934) TAVASZÁN egy híres asszony, Románia volt királynéja, Ferdinánd özvegye, Mária, akinek oly fatális szerepe volt a román politikában, közölte visszaemlékezéseit egy amerikai folyóiratban. Mintegy a világháborút megelőző évek politikai történetének szinopszist közlöm azokat a részeket, melyekben Románia és az osztrák-magyar monarchia viszonyát és Románia helyzetét a hármasszövetségben ismerteti.

„A következő események megértése érdekében szükséges, hogy elmondjam“ — írja a királyné —, «hogy Carol király uralkodásának utolsó éveiben a király politikája, mely teljesen a hármasszövetség oldalán volt, bizonyos változásokon ment keresztül.

Hatalmas változások felé haladtunk s lehetetlen, hogy meg ne kíséreljem a magam szerény módján megmagyarázni, hogy hogyan fordult Románia lassanként a hármasszövetségtől az antant-hatalmak felé. A későbbi időkben magamnak is volt benne részem, de helyesen látom, hogy kissé visszanyúljak és elmondjam, hogy mindez hogyan kezdődött.

Románia de facto, ha nem is hivatalosan elismerve, negyedik tagja volt a hármasszövetségnek. Nem emlékszem, hogy az első szerződés mikor jött létre s mikor írták alá, de tudom, hogy többször megújították.

Nagybátyám (Carol király) mély meggyőződésből volt lojális a szerződéshez, melyet előnyösnek tartott az országra, bár soha hivatalosan nem került napfényre. Valahányszor a kormányok változtak, a király közölte a szerződést az új kormányelnökkel, szigorú titkot fogadatva meg vele. Csakhogy kevés ember van, aki tud vagy akar titkot tartani s ha hivatalosan nem volt is megerősítve, a politikai élet tudta, hogy Románia a hármasszövetséghez tartozik.

Szerencsétlenségre Ausztria-Magyarországnak két arca volt: egy német és egy magyar s az utóbbit gyűlölték a románok. Carol király minden figyelmeztetése ellenére, amit Bécsbe küldött, a magyar uralom alatt élő románok üldözése nem szűnt meg s keserűséggel töltötte el a regáti románok szívét. E mellett Magyarország minden lehető gazdasági és adminisztratív sikaneriat kitalált országunk ellen és nem lehetett vele egyezsége jutni a dunai kérdésben, ami oly fontos volt reánk nézve. Mindez igen hosszadalmas volna, hogy elbeszéljem.

Röviden: a király lassanként egy folyton gyarapodó indulattal találta szemben magát Magyarországot illetően, ami mellett a régi orosz ellenszenv idővel az új panaszok fényében elhalványult.

A király törekvése, hogy Németország, a szövetségben a főpartner befolyásával hasson Magyarországra, nem volt eredményes. A magyarok talán éppen úgy utálták a németeket, mint az oláhokat s éppen

¹ Az 1883-ban létrejött szerződés hatálya hol automatikusan terjedt ki, hol időnként megújították.

Az első szerződés hatálya öt évre szólt és fel nem mondás esetén három-három évig tovább volt érvényben.

1892 július 25-én a szerződést megújították négy évre és 1896 szeptember 30-án 1903 július 25-ig.

A következő meghosszabbítás előbb, 1902 április 17-én történt 1908 július 25-iki érvénnyel, fel nem mondás esetén további 3—3 évi fennmaradással.

Az utolsó meghosszabbítás történt 1913 február 5-én, 1920 július 8-iki érvénnyel.

ügy bántak a szászokkal, svábokkal, akik magyar területen laktak, mint a románokkal.

Francia- és Oroszország, mindig résen, azonnal észrevették ezt és ügyes propagandát kezdtek, hogy meggyöngítsék Románia lojalitását a központi hatalmakkal szemben. Franciaország, melyet Románia mindig szívébe zárt, járt elül; Oroszország ügyelt, hogy ne mutassa ki nagyon hamar kártyáit.

Mindezek ellenére Carol király egy lépést sem engedett lojalitásából, bár aggodalommal figyelte a német tévedéseket. Talán mint-hogy az egész román piac német kézben volt s pénzügyileg is erős szálakkal volt Románia Németországhoz fűzve, az utóbbi nagyon biztos volt dolgában.

A király, jól tudva, hogy a francia-orosz propaganda milyen rohamosan hódít, mindent elkövetett, hogy kinyissa Berlin szemét, de bár a figyelmeztetések egyenesen az uralkodótól mentek, Berlin nem törődött velük, mialatt a propaganda mindjobban aláasta a német presztízst Romániában.

Mélységesen megbántva, hogy szava oly kevés meghallgattást talált Berlinben, ahol régen több előzékenységhez volt szokva, s érezve, hogy szövetségesei, akikhez annyi hűséget mutatott, nem veszik számba, a király mentire kezdte hagyni az eseményeket s nem szállt erélyesen szembe az orosz-francia propagandával¹¹

Így látta Románia viszonyát a központi hatalmakkhoz és helyzetét Magyarországgal szemben egy a hatalom csúcsán álló, élesszemű, okos asszony s hitték vele együtt a románság tömegei, hogy úgy van.

Ennek a helyzetnek nagy vonásokban — nem beszélve ezúttal az erdélyi románság irredentizmusáról — a következők voltak a részletei.

AZ ALATT A HARMINC ÉV ALATT, amennyi Romániának a hármasszövetséghez való csatlakozásától a balkáni háborúig eltelt, Románia viszonya az osztrák-magyar monarchiához folyton lazult, folyton romlott.

Az annexiókrisz után a maga élességében kialakult a nagyhatalmak két táborra való oszlása, a központi hatalmakra nézve azzal a megterheléssel, hogy Olaszország támogatása szükség esetén bizonytalanná, értéktelenné vált.

A Balkánon a két szláv állam, Szerbia és Bulgária orosz kézben volt, a hármasszövetség balkáni tagja, Románia pedig a kezdettől fogva gyanított megbízhatatlanság mind több jelét mutatta.

Románia politikáját a területi terjeszkedés, az imperializmus politikája mind jobban hatalmába kerítette. A tömeg és az utca, a pártok és a kormányok politikájába titkon vagy nyíltan mindenütt belevegyült az irredentizmus, a szövetséges monarchia, Magyarország románlakta területeinek elszakítása. Ez volt minden párt titkos programja, ennek végrehajtására szervezkedett a „Liga culturală“, ez buktatott meg kormányokat. És hiába próbálta a Ballplatz a balkáni zavar közepeit kompenzációs politikával, dobrudzsai és macedóniai terület, ruszcsuk—várnai vonal ígéretésével más mederbe terelni a kérdést; hiába hitegette magát Carol király, hogy meg tudja akadályozni, hogy a Liga agitátorai, „diese ganz verrückten Leute“ felülkerekedjenek: a román politikát az erdélyi irredentizmus dominálta.

¹ „My Life as Crown Princess“ by Marie, Queen of Roumania. The Saturday Evening Post, 1934 június 16.

A hivatalos külpolitika a hármasszövetség keretében mozgott, de a monarchiával való szövetségnek még gondolata is olyan ellenszenves volt, hogy a szerződés a szó szoros értelmében titkos volt, titokban maradt, létezését Carol király alig négy államférfiúnak árulta el és azt soha ratifikáció végett a törvényhozás elé terjeszteni nem merték.

Az osztrák-magyar és román viszony egy abnormális helyzetre, korhadó alapra volt építve, amely talán sohasem is volt teherbíró. A balkáni háborúk után ez a hivatalos politika is más színezetet nyert.

AZ IFJÚ TÖRÖK FORRADALOM és Bosznia annexiója után a balkáni államok leplezetlenül Törökország és az Osztrák-magyar monarchia közeli felbomlására állították be politikájukat. Amint 1911-ben kitört az olasz-török tripoliszi háború, szóba került egy balkáni liga létrehozatala, orosz égisz alatt, egyelőre Törökország ellen, de gondolva a háttérben Ausztria-Magyarországra is. A szerb és a bolgár miniszterelnök beszélt meg egymással: „Ha“, — mondta Milovanovics Gecsoffnak — „ha Törökország likvidációjának pillanatában Ausztria felbomlása is megtörténnék, a megoldás egyszerű volna: Szerbia megkapná Boszniát és Hercegovinát, Románia Erdélyt s a törökkel való háborúnk alatt nem kellene, hogy Románia intervenciójától féljünk.“

Az első, Törökország ellen irányult balkáni háborúban Románia nem vett részt: az ő komoly területi igényei Erdélyre vonatkoztak, arról pedig most nem volt szó. Semlegességének fejében ugyan területi kompenzációt követelt Dobrudzsában, bolgár területen, a Turtkaia—balcsiki vonalat és román kisebbségeinek védelmét, de mivel Ausztria nem óhajtotta, hogy szövetségese Törökország elleni háborúban részt vegyen, a semlegességnél maradt; a monarchia ennek fejében támogatta, bár hüvösen a román követeléseket.¹

A román követelések a háború befejezése után egy szentpétervári konferencia elé kerültek, melynek döntése értelmében a román igények nagy része kielégítést nyert volna; de mielőtt a hosszasan húzódó román-bolgár tárgyalások, határkiigazítás megtörtént volna, 1913 júliusában kitört a második balkáni háború, melyben Románia is részt vett, hogy a Bulgáriával fennforgó igényeit fegyveresen érvényesítse. „Anélkül, — írja egy francia, Colonel Lamouche — hogy bármiféle jogos ok indokolta volna intervencióját, a román hadsereg átlépte a Dunát, előzönlötte Bulgáriát, ahol semmi ellenállást nem várhatott, mert csak az asszonyok, gyermekek és öregek voltak a falvakban. A román kormány azt állította, hogy rendet akar teremteni a Balkánon és meg akarja akadályozni, hogy a keleti egyensúly Bulgária javára billenjen; de valóban hasznot akart húzni a kedvező körülményekből, hogy szétszakítsa a szentpétervári egyezményt és megszállja a követelt bolgár területeket.“²

A békét Bukarestben a románok diktálták és az ország a Balkánon elért mindent, amit elérni akart.

¹ A két balkáni háború diplomáciai tárgyalásait a román zöld könyv, „Cartea verde“ közölte összegyűjtve.

² *Colonel Lamouche: Quinze ans d'histoire Balkanique, 1904—1918. 157 lapon.*

EZEN ESEMÉNYEK KÖZEPEIT, háborúkés béketárgyalások alatt, a monarchia határozatlan, ingadozó' szerepet játszott: nem tudta, mit csináljon, kit támogasson ő'szintén. A Ballplatz érezte, hogy kötelessége szövetségesének, Romániának támogatása, de Bulgáriát is meg akarta nyerni. „Romániát különösen bosszantja Ausztria-Magyarország viselkedése“, — mondta egy román diplomata még az első balkáni háború folyásának idejében — „mert támogatása ahhoz képest, amit Oroszország nyújt Bulgáriának, oly gyöngye, hogy nem fog eredményre vezetni. Bukarestben úgy fel vannak az érzelmek korbácsolva, hogy Carol király nemsokára súlyos elhatározások elé fog kerülni. S ha oroszbarát kormány kerül uralomra, az irányzat, mely eddig a hármasszövetség felé tartott, a hármas antant befolyása alá fog kerülni.“ Magának az osztrákbarát pártnak vezetője, Maiorescu, figyelmeztette a királyt, hogy „Románia két szék között a pad alatt fog maradni, mert Bécs más politikát is hajlandó csinálni, mint románbarátot.“

A Ballplatz politikájának krízise a második balkáni háborúval következett el. Carol király semmiesetre sem akarta túrni Bulgária megerősödését. „Bulgarien ist der historische Feind und Rivale, dessen Grösse gefährlich werden kann“ — mondta Fürstenberg hercegnek, a bukaresti osztrák-magyar követnek. „Bécsnek számolnia kell azzal, hogy Románia nem túrhet el egy túlhatalmas Bulgáriát, ami állandó veszélyt képezne Romániára nézve. Románia és a monarchia mai politikájában az ellentétet az képezi, hogy Ausztria-Magyarország Szerbia rovására egy Nagy-Bulgáriát akar teremteni, míg Románia azt kell hogy kívánja, hogy Bulgáriát Szerbia sakkban tartsa.“ S míg a németek igazat adtak Carol királynak, addig a Ballplatz azt hitte, hogy ragaszkodhatik álláspontjához. Meg kell mondani Carol királynak, — izente neki Aerenthal — hogy az, hogy Románia egy bolgár-szerb háború esetén a szerb oldalon legyen, „mit unserem Bruderverhältniss unvereinbar wäre“.¹

De Carol király már nem volt elhatározásának ura, Románia maga vette kezébe sorsának intézését: a második balkáni háborúban a szerb oldalon állott, ami egyértelmű volt a monarchia ellenségének támogatásával s a bukaresti béketárgyalások alatt már nyilvánvaló volt az elhidegülés Románia és Ausztria-Magyarország között. A monarchia nemcsak Románia és Bulgária kibékülését kívánta, hanem valami katonai szövetség megkötését is, ami lehetetlen volt a történetek után. A béketárgyalások után Romániában már csak két ember, Carol király és miniszterelnöke, Maiorescu állt a monarchia oldalán. „S mit lehetett várni ettől a két aggastyántól, akik akkor Románia sorsát intézték!“²

ROMÁNIA NAGY PRESZTIZSGYARAPODÁSA hatalmasan megnövelte az irredenta törekvéseket, lorga dicsekszik, hogy vezetése alatt a Liga Culturala elvesztette türelmét és nap-nap után tüntetett a királyi

¹ Österreich-Ungarische Diplomatische Aktenstücke. VI. 540—42, 547—48.

² N. Iorga: Comment la Roumanie s'est détachée de la Triplice? 59 lap.

palota előtt.¹ Együtt járt ezzel a monarchiával való szövetség értékének halványulása és Bukarestben, udvarnál és diplomatakörökben folyt a beszéd a francia-orosz befolyás növekedéséről és a magyar elnyomás túrhatedenségéről. Hiába hangsúlyozta a német császár, hogy a regáti irredentizmus csak rontja az erdélyi románság kilátásait, mert Tisza mindent megtesz, amit megtehet, „er (Tisza) hat mehr gemacht, als Rumänien erwarten konnte und erwartet hat“: a helyzet a francia és az orosz propaganda folytán folyvást romlott.

A francia követ már 1913 tavaszán jelentette Párizsba, hogy az osztrák barátságna már csak árnyéka van meg; „a közvélemény egyedül az erdélyi románság szempontjából nézi a helyzetet és követe az orosz közeledést“.⁸

Hasonló volt az új orosz követ, Poklevszki benyomása 1914 januárjában. Jelenti, hogy Bukarestben a legnagyobb előzékenységre talál mindenütt Oroszországgal szemben s mindenki azt állítja, hogy a román közvélemény felfogásában gyökeres változás állt be Oroszország előnyére. Az 1912—1913-i események, melyek úgy a katonai körök, mint a közvélemény bizakodását a hadsereg iránt igen nagyra növelték, erős befolyást gyakoroltak az irredentizmusra is; „és“ — teszi hozzá — „ez az irredentizmus nem Orosz-, hanem Magyarország ellen irányul hárommillió felszabadítandó román érdekében“.

A változott viszonyok a hadsereg körében is nyomokat hagytak. 1914 előtt — a szövetségi struktúrának megfelelően — a hadsereg német szellemben volt szervezve és a vezérkar minden háborús hipotézise Oroszország és Bulgária ellen irányult. „Most, hogy a kormány megállapította, hogy a bukaresti béke óta Ausztria-Magyarország és a mi érdekeink összeegyeztethetetlenek, 1914 tavaszán a miniszterelnök rendeletet adott a vezérkarnak, hogy terveit elsősorban egy Ausztria-Magyarországgal viselendő háborúra tekintettel dolgozza ki.“⁸

Mindezt nem titkolták a monarchia előtt sem. Carol király olyan őszintén, amint ő látta, feltárta a helyzetet Czemin előtt:

„Háború esetén a román nép nem fog Ausztria-Magyarország oldalán küzdeni akarni; reméli, hogy a közeljövőben nem fog háborúra kerülni a sor, de ha belátható időben megtörténnék, a helyzet nagyon súlyos lesz. A tisztok fel vannak háborodva a monarchia ellen s a fiatalok gyakran és szívesen beszélnek arról, hogy Erdély Romániának kell, hogy jusson ...“ „A hangulat“ — teszi hozzá Czemin — „e pillanatban Romániában annyira monarchiánk ellen irányul, hogy csak reméljük, hogy nem tör ki egy nagy háború, mert ha Románia nem menne is Ausztria-Magyarország ellen, de a mai hangulat mellett elképzelhetetlen, hogy a két állam hadserege vállvetve küzdjön.“⁴

Ferenc Ferdinánd meggyilkolása előtt két héttel nagyjelentőségű esemény történt a román külpolitikában, mely élesen megvilágította a román helyzet változását: 1914 június 14-én a cár Konstanzába érkezett a román királyi pár látogatására. A cár magával hozta egész

¹ U. o. 68. lap.

² Affaires balkaniques, III. 74.

³ *Iliescu* tábornok: Documentele privitoare la răsboiul. 37. lap.

⁴ Österreich-Ungarische Diplomatische Aktenstücke. VII. 617—618, 622—623.

családját és a látogatás fényes ünnepek keretében folyt le. Minket a külsőségek kevésbé érdekelnek, de annál jobban a látogatás keretében lejátszódott politikai jelentőségű mozzanatok. A következő sorok Sazonoffnak a cárhoz intézett jelentéséből valók:

Carol király mély hálóját fejezte ki az orosz külügyminiszternek Oroszországnak az utolsó balkáni krízis alatt tanúsított engesztelékeny és barátságos politikája miatt. Oroszország és Románia — mondta —, mint Fekete-tengerparti államok, egymásra vannak utalva. Bár a király egyszer sem említette Ausztria-Magyarországot, azt a hitet látszott kelteni akarni, mintha Vilmos császár örömmel látná Oroszország és Románia közeledését és Szerbia meggyöngyítésébe nem tudna belesyugodni.

Brátianuval, aki egyedül vezeti Románia külpolitikáját, az orosz-román viszony minden részletét megbeszélte Sazonoff. Az orosz miniszter egyenesen feltette a kérdést: hogy milyen állást foglalna el Románia, ha Oroszország kényszerülne fegyveresen lépni fel az osztrák-magyar monarchia ellen?

„Brátianu azt felelte, hogy Románia magatartása ebben az esetben attól függne, hogy milyen körülmények között fogott fegyvert Oroszország; továbbá attól, hogy ilyen körülmények között mi felelne meg legjobban Románia érdekeinek? Brátianu, akit kérdésem nyilván meglepett, most ő kérdezte, hogy lehet-e tartom-e, hogy ez az eset a közeljövőben beálljon s ha beállna, gondolom-e, hogy akkor valószínű volna egy általános európai háború kitörése? Én siettem, hogy megnyugtassam, hogy remélem, hogy a béke fenntartható. Háborút Ausztria-Magyarországgal csak az albán-kérdésből kifolyóan, vagy akkor tartanék valószínűnek, ha a monarchia valami ürügy alatt abból a célból támadná meg Szerbiát, hogy nagyon meggyengítse, amit mi semmi esetre sem engedhetünk meg.

Brátianu megjegyezte, hogy ilyen esetben utaink találkoznának, mert Romániának sem érdeke, hogy Szerbia meggyengítésébe belesyugodjék.

Következtetésem, amit beszélgetésünkből levontam, az, hogy Romániát semmiféle kötelezettség sem köti, hogy minden körülmények között Ausztria oldalán ellenünk lépjen fel, hanem ha közöttünk és Ausztria-Magyarország között háború törne ki, iparkodni fog ahhoz a félhez csatlakozni, mely erősebbnek mutatkozik és abba a helyzetbe kerül, hogy Romániát nagyobb előnyökhöz bírja juttatni.“¹

És hogy egy lehető háború esetén melyik hadviselő féltől vár nagyobb előnyöket Románia, arra is rájöhett Sazonoff.

A konstancai napok után Brátianu Sinaiába vitte minisztertársát s onnan egy kirándulást tett vele a Kárpátokba, át a magyar határon a nagy hegyekbe, ahonnan mint az ígéret földje látszott Erdély.

„Egy pillanatra megállt az autó“ — írja Sazonoff —, „azután a magyar határőr néma csodálkozása mellett gyorsan átvágtunk a határon, pár mérföldnyire be, magyar területre. Amint erdélyi földre értünk, valószínűleg mindkettőnk fejében ugyanazok a gondolatok jártak: hogy ez is román föld, egy ország, melynek lakói várják a magyar iga alól való felszabadításukat és egyesülésüket a határon túli testvérekkel. De nem közöltük egymással gondolatainkat; még nem jött el az őszinte beszéd ideje.“

Mikor Czernin bejelentette az esetet Bécsben, Berchtold „nem bírta elnyomni csodálkozását a két miniszter eljárása felett“.²

¹ „Die internationalen Beziehungen im Zeitalter des Imperialismus“. Dokument aus den Archiven der Zarischen u. der Provisorischen Regierung. M. N. Pokrowski. III. Nr. 339. P. *Lindenbergl*: König Karl von Rumänien, II. 240. 1.

² *Czernin*: Aus dem Weltkrieg, 146. 1.

Az Öreg uralkodó, Carol, nem igen tudta, hogy mit mondjon szövetségésének mindezek felől. Czeminnek azt állította, hogy „a cár látogatása csak udvariassági tény volt s a román politika iránya maradt a régi“.

De Czemin tisztán látott:

„Semmi kétség, hogy a Konstanzi nap mérföldkövet jelent a román állam életfolyásában s talán a monarchiában is. Sok éven át fognak még erre visszaemlékezni.. .“^{cc} „Nyiltan és tisztán, a világos nap fényénél történik a legnagyobb merészséggel lépésről-lépésre a monarchia bekerítése.“

A konstanzi látogatás után két héttel, június 28-án lelőtték Ferenc Ferdinánd trónörökösét.

SZÁSZ ZSOMBOR

(Folytatjuk)

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLEMÉNYEI

A Szemle zárta: minden hó 10-én délben. — írógépen írt cikkeket kérünk. — Előre meg nem beszélt kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott megcímezett borítékot mellékel a szerző. — A cikkeket házilag korrigáljuk; korrektúralevonatot csak kivételes esetekben adunk. — A gépirattól eltérő korrektúrák és utólagos rövidítések költségeivel a szerző számláját vagyunk kénytelenek megterhelni. — A cikkek közlésével azok szerzői jogát a Magyar Szemle megszerezte. — Szerzőink különnyomataikat, megállapított tarifa szerint, az Athenaeum nyomda igazgatóságánál szíveskedjenek közvetlenül megrendelni, legkésőbbben a szám megjelenésétől számított két héten belül. — A különnyomatok csak a Magyar Szende Társaság hozzájárulásával bocsájt-hatók könyvkereskedői forgalomba.

Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. (Nyomdaigazgató: Wózner I.)